

Minnetaler over Ole Didrik Lærum

Holdt på møte i Bergen 2. november 2023

Minnetale ved preses Lise Øvreås

Ole Didrik Lærum døde 24. januar 2023, 82 år gammel. Med det er livsløpet til en av de fremste medisinske forskere og historiefortellere kommet til veis ende. Det er vemodig. Han var et spesielt og svært begavet menneske som viet mesteparten av sitt liv til å forstå og bekjempe kreften.

Ole Didrik var patologen, kulturhistorikeren, forskeren, formidleren, universitetsrektoren, institusjonsbyggeren, musikeren og medmennesket. Han døde på Voss, bygden han kom fra og var nært knytt til.

Han ble født i Bærum 23. april 1940. Dagen han ble født ble hele Voss bombet. Like etter fikk faren distriktslegestilling og flyttet med familien til Vossevangen, som da lå i ruiner etter den tyske bombingene. De flyttet til den

gamle doktorgården på Voss, som fra 1910 hadde vært i familiens eie. På denne eiendommen falt det bomber som eksploderte både inn i hovedhuset og ned i kjelleren, men også rundt om på eiendommen. Spesielt hardt gikk det visstnok ut over hønsehuset som ble både skakt og skjevt. Ole Didrik vokste opp på Voss og han kom fra en slekt av leger i flere generasjoner. Både far, farfar og oldefar var alle medisinere med sitt virke på Voss.

Ifølge ham selv var lege det siste han kunne tenke seg å bli. Gjennom barndommen hadde han sittet mye under sofaen og smuglyttet til sin far og farfar som fortalte fæle sykehistorier. Mens de tidligere generasjonene hovedsakelig arbeidet som dedikerte «feltleger» som Ole Didrik kalte dem, som tuberkulose- og distriktsleger, slo Ole Didrik snart over på forskervegen. Et opphold ved Pasteur-instituttet i Paris stimulerte interessen hans for vitenskapelig arbeid.

Paris på 1960 tallet hadde en helt spesiell påvirkning på en ung mann fra Voss. Spesielt nevnte han stemningen med mye humor mellom alle kollegaene på laboratoriet der de lagde antiserum mot slangegift. Humoren skulle bli en viktig del av Ole Didriks liv. Gjennom hele sitt virke skrev han mye humoristisk om medisin og leger. Et eksempel er artikkelen *Hvit frakk og svart humor* hvor han problematiserte overgangen fra personlig ansvar til et sosialisert helsevesen med systemansvar som ble smertefullt for mange leger. Et annet eksempel på hans evne til gode spissformuleringer er publikasjonen om Ulysses-syndromet, som i korte trekk går ut på at «Tar du nok prøver finner du noe galt selv om alt er helt normalt».

Professoren Ole Didrik Lærum

Ole Didrik ble ansatt på Gades Institutt ved Universitetet i Bergen i 1974, og han ble spesialist i patologi i 1975. Her arbeidet han, med noen tidsavbrudd, i til sammen 26 år. Han var professor i eksperimentell patologi og onkologi ved Haukeland Universitetssykehus fra 1980 til 2010. Han var en særdeles aktiv forsker og veileder.

Ole Didrik var en pioner i å verdsette og utnytte patologisk arkivmateriale som har vært samlet ved norske sykehus siden 1930-tallet. Gjennom hele sin karriere var han opptatt av historie, og han hadde en stor produksjon av publikasjoner innen kulturhistorie og medisinsk historie. I tillegg til dette skrev han en rekke humoristiske artikler og bøker fra den medisinske verden.

I 2011 ble han professor ved Københavns Universitet. Han ble svært godt tatt imot av sine danske kolleger, og han trivdes godt der han syklet

rundt i Københavns gater innimellom arbeidsøktene. Han var flere ganger på besøk på kontoret mitt, der han fortalte om de hyggelige sykkelturene rundt om i Københavns gater.

For sitt mangeårige virke mottok Lærum en rekke priser som blant annet Anders Jahres medisinske pris for yngre forskere, Meltzersfondets pris for fremstående forskningsformidling og NFRs formidlingspris. Han ble utnevnt til storridder av Islands Falkeorden i 1994 og kommandør av St. Olavsorden i 1996. Dette er alle utmerkelse han satte svært stor pris på.

Rektoren Ole Didrik Lærum

Ole Didrik Lærum var prorektor ved Universitetet i Bergen fra 1984 til 1989, og rektor fra 1990 til 1995. Han huskes som en klok, nærværende og raus rektor som så mennesker. I hans rektorperiode ble grunnen lagt for Grieg-akademiet, nye studieretninger, utvidet samarbeid med næringslivet og styrking av de internasjonale relasjonene ved Universitetet. Studentenes kulturhus Det Akademiske kvarter, som huser svært mange viktige studentaktiviteter, ble opprettet mens Lærum var rektor. Han var en god rektor for UiB, og en markant universitetsleder som var svært opptatt av Universitetsdemokratiet.

Samtidig var han også styreleder i Norges Forskningsråd fra 1992 til 1994. Dette var en krevende periode med en enorm økning i antall studenter på UiB, samtidig som han skulle gjennomføre store strukturelle endringer med sammenslåing av fem forskningsråd til ett. På denne tiden sjonglerte han mange baller i luften samtidig.

Etter at han nådde pensjonsalderen fortsatte Ole Didrik som professor emeritus ved UiB, i tillegg til sin stilling i København.

Preses i Akademiet

Ole Didrik ble innvalgt i Det Norske Videnskaps-Akademi i 1991. Han var preses og visepreses i perioden 2005-2008, og han var i en årrekke et aktivt akademimedlem. I flere år var han Akademiet sin representant for European Academies Science Advisory Council (EASAC). Han var et aktivt medlem i Forskningsetisk utvalg helt fra opprettelsen i 2017, og senest i november 2023 deltok han på møte i utvalget. Han var alltid levende opptatt av den gode forskningen, den gode forskningsetikken og formidlingen av disse. Ole Didrik engasjerte seg sterkt i Akademiets virksomhet, og han var et viktig

og høyt respektert medlem. Han satte tydelige spor etter seg, og var rett og slett et strålende menneske.

I forordet i Akademiets årbok for 2008 takker Ole Didrik for seg på følgende måte:

– I stafett

Etter fire år i ledelsen av Det Norske Videnskaps-Akademi har jeg sagt takk for meg for å gå tilbake til forskning på heldag. Det har vært en gylden tid, og jeg har følt det som et privilegium å få delta aktivt i denne perioden. På mange måter har det vært som å løpe stafett. Ordningen med ett år som visepreses og siden ett som preses, gir alternerende toårsperioder der man går i den første bolken og løper i den andre. Hvert år gis stafettpinnen videre til en ny – eller tidligere preses som rykker opp. Og hvilken stafett!

Nå når stafettpinnen gis videre til neste preses, er det i full visshet om at Det Norske Videnskaps-Akademi går en ny ekspansjonsfase i møte, og han avslutter med ordene:

«Ha en god løpetur videre. Det var moro å være med!»

Jeg har lyst å avslutte med noen personlige betraktninger. Akkurat dette bildet med stafettpinnen følte jeg var en god beskrivelse av flere av mine møtepunkter med Ole Didrik.

Jeg fikk stafettpinnen av Ole Didrik for å ta over som Akademiets og Norges representant i EASAC Council. For meg var det utfordrende både å forstå hvordan denne organisasjonen var sammensatt og hvordan det ble jobbet der. Da jeg tok over etter Ole Didrik var det enkelt å få kontakt med ham for å få overlevert stafettpinnen med godt reflektert informasjon, kyndige råd og forslag til hvordan jeg kunne gjøre en god jobb i dette vervet. Innimellom København og Voss kom han innom kontoret mitt på Marineholmen for uformelle diskusjoner og gode samtaler. I tillegg hadde vi en del diskusjoner i kroker på årsmøter og ellers andre festlige anledninger i regi av Akademiet.

Da jeg ble valgt til Preses i 2021 var han snar med å sende gratulasjonsønsker. Nok en gang fikk jeg denne gode stafettpinne-overføringen. Han hadde mange gode råd. Jeg visste at det ville bli utfordrende å lede Akademiet i Oslo og fremdeles ha hovedarbeidet mitt i Bergen. Jeg fikk mange gode råd fra Ole Didrik – han mente at dette overhodet ikke var noe problem! I følge ham var det lett å komme til Oslo på kort varsel – han kunne bare ta

nattoget og da var han i Oslo før alle de andre hadde stått opp. Nok en gang mente han at Voss var det beste utgangspunkt for det meste!

Et av rådene jeg fikk av Ole Didrik har jeg tenkt mye på. Han sa at når du nå sitter som leder i Akademiet må du prøve å se personene bak de fantastiske presentasjonene og forskningen. Bruk posisjonen din til å fremheve, se og nominere medlemmene. Han hadde virkelig et godt blikk og en omsorg for andre.

Ole Didrik var faglig nysgjerrig, opptatt av forskningsetiske problemstillinger og med en personlig ro og et glimt i øyet. Hans musikk talent er også godt kjent. Han spilte trompet og var med å stifte Voss Jazzklubb. Jeg tror de fleste også har fått erfare det lange alpehornet som han kom hjem med etter en Europatur, og som han stadig tok med seg rundt og tutet med ved forskjellige anledninger.

Vi er mange som har nytt godt av Ole Didriks kloke og avbalanserte vesen og hans humor. For oss i Akademiet har det vært en ære og en stor glede å arbeide sammen med ham.

Vi vil minnes Ole Didrik med dyp takknemlighet, respekt og glede.

Minnetale ved Lars A. Akslen

Med Ole Didrik Lærums død har ett av de store trærne i skogen falt – etter et langt og usedvanlig innholdsrikt liv. Han var mangfoldig og sammensatt, med et særlig bredt faglig og samfunnsmessig engasjement. Han var patolog og forsker, leder innenfor universitet og akademia, formidler, kulturgransker, musikalsk engasjert og humorist, og han var *pater familias*. Hans interesser var nærmest uten grenser, og han imponerte og inspirerte med sin entusiasme og uslidelige energi. Han var en samler i stort format – av kunnskap, kulturminner, medisinske memorabilia, og erindringer av ulike slag. Det staselige hjemmet på Voss inneholdt antikviteter og historiske gjenstander. Ole Didrik kunne med rette karakteriseres som et *renessansemenneske*.

Ole Didrik Lærum ble født i Bærum 23. april 1940, han vokste opp på Voss og døde der etter en tids sykdom 24. januar 2023, vel 82 år gammel. Ole Didrik var sønn av lungelege Birger Lærum og billedvever og husmor Goro Lynne, og han ble født inn i et legedynasti, med legeforfedre i mange generasjoner. To brødre og to sønner valgte samme yrkesretning.

Lærum tok artium på Voss 1959 og ble cand.med. fra Universitetet i Oslo i 1965. Turnustjeneste ble utført i Ålesund og på Osterøy. Den unge

kandidaten fattet interesse for patologifaget, og han startet sine spesialiststudier ved Rikshospitalet med Olav Hilmar Iversen som mentor.

Iversen hadde bygget opp en forskningsgruppe som studerte kreftutvikling i hud hos mus, og dette ble raskt et miljø der Ole Didrik fikk utfolde sin nysgjerrighet og sine anlegg for analytisk arbeid. Han disputerte i 1969 på avhandlingen *Studies of Respiration and Glucolysis of Epidermal Cells in relation to Early Skin Carcinogenesis*.

Etter doktorgradsarbeidet fullførte Ole Didrik patologiutdannelse og ble godkjent spesialist i 1975. Han fortsatte med forskning og var gjesteforsker i halvannet år ved Max Planck Institute i Tübingen. Oppholdet la også et grunnlag for hans *internasjonale orientering* som ble et kjennetegn gjennom hele karrieren.

I 1974 ble Lærum rekruttert til Universitetet i Bergen som dosent i eksperimentell patologi og onkologi, og han ble professor i 1979. Her etablerte han en aktiv forskningsgruppe som gjennom årene arbeidet med ulike metoder og problemstillinger. Mange kandidater fikk veiledning til doktorgrad, over 40 i tallet, dette var patologer men også klinikere og basalforskere. En rekke kolleger med sentrale posisjoner i norsk medisin la grunnlaget i *Lærums gruppe*.

En av teknikkene som ble etablert og videre utviklet av Ole Didrik var flowcytometri, og han var av de aller første i Norden som arbeidet med dette. Teknikken ble først brukt til å studere arvestoffet i svulstceller for å si noe om deres forventede aggressivitet og behov for behandling. Metoden anvendes nå i klinisk praksis og har i tillegg blitt en kjernefasilitet ved Det Medisinske Fakultet i Bergen.

Et annet forskningstema var eksperimentelle studier av hjernekreft. Dette er svulster som representerer en særlig utfordring for pasienter og leger. De kan være vanskelige å behandle effektivt, og det var godt begrunnet når Ole Didrik og hans mange stipendiater gikk løs på denne sykdommen. Formålet var å identifisere medisiner som kunne blokkere kreftcellene i hjernen bedre enn før.

Det ble også forsket på biologiske rytmer i beinmarg – for eksempel mekanismer som forklarer døgnvariasjon. En av hypotesene var at man kunne gi cellegift på det tidspunktet beinmargen var mest inaktiv, så å si i dvale, slik at fryktede bivirkninger ble begrenset.

Også innen diagnostisk patologi hadde Ole Didrik mange interesser, som sykdommer i fordøyelsesorganer og blodsykdommer. Han deltok aktivt i møter med klinikere for å diskutere den enkelte pasient, og han var med og organiserte patologikurs for spesialistkandidater. Ole Didrik hadde i alle år

bistilling som overlege i diagnostisk patologi, i tillegg til stilling som professor ved universitetet og mange oppgaver i academia. Han hadde en uvanlig stor arbeidskapasitet.

Lærum var levende opptatt av medisinsk historie. Han studerte patologifaget lokalt og ikke minst patologen Fredrik Georg Gade, som donerte sin farsarv i 1905 til opprettelsen av Gades institutt i hjembyen. Dette gjorde det mulig å starte opp i 1912, og til å lede virksomheten ble den internasjonalt anerkjente kreftforskeren Magnus Haaland rekruttert. Han etablerte fra starten en stor virksomhet innen diagnostisk patologi og forskning, og mange av kandidatene – de såkalte *Gadeguttene* – fikk sin utdanning og sine doktorgrader under Haaland i denne første tiden. Ole Didrik hadde syn for å løfte frem denne lokale historikken. Han skrev om Haaland i Tidsskrift for den norske legeförening, han utformet en permanent utstilling i Haaland-salen ved Gades institutt, og han organiserte et minneseminar hvor Haalands sønn og øvrige familie var til stede.

Ved 100-årsjubileet for Gades institutt i 2012 optrådte Ole Didrik i Haalands militæruniform og fremførte en sketsj om historien og faget – til fornøyelse for en stor og feststemt forsamling i Haakonshallen. Her var han i sitt ess – og opptrinnet viste med all tydelighet Ole Didriks store evne til underholdende formidling.

Lærum brukte bevisst av sin tid til å formidle, og han fikk i 2008 Norges forskningsråds formidlingspris. Han kunne snakke og skrive om de fleste tema innen vitenskap og kultur på en måte som gjorde stoffet tilgjengelig. Han skrev flere populærvitenskapelige bøker, og her kan nevnes *Den forunderlige vitenskapen*, *Mennesket og biorytmene*, *Fra blodigler til datamaskin* og debattboken *Forskning til frokost: tanker om forskningsformidling* (1991). I disse bøkene kunne forfatteren boltre seg både med ren informasjon i et forståelig språk og med mer underfundige kommentarer om fag og utvikling.

Lærum var også forfatter – ikke bare av flere hundre vitenskapelige rapporter og en del fagbøker, men også av annen litteratur. Han skrev biografier om treskjærere og spelemenn med tilknytning til hjembygden Voss, og om sin onkel og navnebror, sivilingeniøren Ole Didrik Lærum. Det var tydelig at bevaring av kulturminner var av stor interesse og ble prioritert. Hans bok om røykstover på Voss, skrevet sammen med Nils Georg Brekke, er et godt eksempel på dette.

Ole Didrik Lærum var en usedvanlig aktiv og drivende fagperson og akademisk leder. Han var blant annet prorektor og rektor ved Universitetet

i Bergen og preses i Det norske Videnskaps-akademi. Han ble tildelt en rekke priser, utmerkelser og æresbevisninger.

Etter en lang karriere holdt han sin avskjedsforelesning 16. april 2010. Mot slutten av forelesningen kom studentorkesteret Medicinsk Blæse og Spadserensemble inn og spilte et par trudelutter til stor fornøyelse for et fullsatt Store Auditorium på Haukeland. Deretter fikk han overrakt en staselig bowlerhatt – *og deretter tok Lærum sin hatt og gikk!* Opptrinnet ble behørig dekket i lokal presse. Det var kanskje en utfordring å måtte forlate universitetet allerede ved fylte 70 år – men Ole Didrik hadde fortsatt mye energi og satte seg ikke ned. Han ble tilknyttet København universitet som adjungert professor gjennom en del år, og her fikk han fortsette sitt faglige engasjement.

Ole Didrik var et nysgjerrig og utforskende menneske. Han var en stor inspirator, tilrettelegger og mentor for svært mange, og han har satt dype spor. Avskjedsforelesningen ble avsluttet med følgende oppfordring til oss alle: «Ét godt, og hold dykk varme på føtene».

Jeg vil med dette lyse fred over minnet etter Ole Didrik Lærum.